

LA COMISSIÓ DEL PATRIMONI ARTÍSTIC I ARQUEOLÒGIC DE GIRONA

JOAQUIM VALENTÍ I FIOU

EL PATRIMONI CULTURAL D'UN PAÍS

Les nacions i països conserven objectes, edificis i monuments que són fruit dels principals esdeveniments històrics. Tots els pobles de la vella Europa tenen un patrimoni artístic i arqueològic important, del qual estan ben ufanosos i que exhibeixen en museus i altres indrets.

El concepte de patrimoni cultural s'ha anat ampliant al llarg del temps. Si al principi sols contemplava edificis monumentals, amb el pas del temps s'hi anaren afegint objectes artístics de tota mena i els relacionats amb fets històrics, a més de les troballes arqueològiques. Més endavant, la importància dels descobriments científics despertà l'interès cap als instruments que s'empraren, i els avanços tecnològics derivats d'aquells descobriments també despertaren l'interès de la gent. I fou així que la gamma històrica de productes de consum durador i, fins i tot, la maquinària emprada per a fabricar-los començà a ésser aplegada i exhibida. Aparegueren museus amb veritables baluernes...

També el propietari del patrimoni cultural ha evolucionat conceptualment. Si al principi sols n'eren l'Estat o algun ens de l'esfera corporativa, amb el temps, els particulars veieren limitat el seu dret de propietat. Una altra novetat fou l'aparició d'una burocràcia encarregada de fer-ne i actualitzar-ne inventaris, registres i catàlegs, i també de conservar el patrimoni.

Aquest treball, però, solament tracta de les peripècies del patrimoni cultural gironí durant els primers temps de la guerra civil, si bé també dóna una cop d'ull a la història, per fer-lo més entenedor. Al patrimoni cultural de Girona, en aquells temps, no hi entraven pas l'interès científic ni el tecnològic.

L'organisme vigent en aquells moments depenia de la Generalitat republicana i havia estat creat sobtadament. S'anomenava Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic de Girona.

LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL D'UN PAÍS

La protecció del patrimoni s'aconsegueix mitjançant la promulgació de lleis. Però també cal que existeixin els òrgans administratius que gestionen i conserven el patrimoni.

Aquests òrgans de defensa del patrimoni sorgiren al segle XIX, quan es presentà per primer cop la necessitat de defensar-lo. En aquells temps, quasi tots els objectes i edificis que, per la seva vàlua, formaven part del patrimoni estaven relacionats amb el cristianisme. Llevat dels que tenen més de dos mil anys, quasi tots els altres eren de caràcter religiós o creats amb finalitats religioses. I és que el cristianisme, a la vella Europa, ha tingut un protagonisme constant fins fa ben poc, àdhuc relacionat, i a voltes ben barrejat, amb la política i l'economia.

A la primera meitat del s. XIX, quan la Revolució francesa havia aigualit, fins a ofegar-lo, l'anomenat Antic Règim i les guerres napoleòniques havien fet trontollar la política a tota Europa, a Espanya havia retornat la monarquia tradicional, malgrat els propòsits democratitzadors de Cadis. Tanmateix, la gent havia vist la llum a l'horitzó i és per això que el regnat de Ferran VII estigué farcit de conflictes, d'estires i arronses. Abans, amb l'estructura social de l'antic règim i els Tribunals de la Inquisició, hauria estat impensable qualsevol intent d'espoli, ni legal ni revolucionari, de convents i monestirs. Aleshores, però, l'acumulació continuada al llarg de segles de terres i immobles en les anomenades "mans mortes" preocupava els governants i l'estratègia de la societat. A Espanya hi havia molta pobresa i calia sortir d'aquella situació. Essent la possessió de la terra l'única font de riquesa en aquells temps, hom pensà que lliurant a la societat l'esmentada acumulació de les "mans mortes", és a dir, "desamortitzant" les fonts de riquesa, es produiria un ressorgiment d'activitats, aleshores paralitzades.

Ja en el regnat de Ferran VII, certament sols en períodes políticament propicis, es prengueren les primeres disposicions cap a la desamortització, la qual tingué lloc plenament durant el regnat de la seva filla, Isabel II. I fou pre-

cisament la desamortització que feu sorgir la necessitat de protegir el patrimoni, amb disposicions que, de fet, s'haurien d'haver pres deu anys abans. Mentre convents i monestirs foren habitats pels religiosos, llurs biblioteques i objectes valuosos estaven custodiats. Però, després de la supressió dels Ordes i de les lleis del ministre Mendizábal aplicant la desamortització, els convents i monestirs foren abandonats i, a poc a poc, quedaren a disposició de lladres i espoliadors.

Calia protegir els edificis i objectes artístics que havien passat de cop i volta a ésser propietat pública, a fi que arribessin en bones condicions a la privatització. Era l'any 1844 quan, regnant Isabel II, una R.O. del 2 d'abril encomanava a les autoritats de cada província (tot just acabades de crear) un inventari dels edificis, monuments i objectes que calia protegir. S'indicava que era convenient la intervenció de persones competents i d'artistes reconeguts de la província en la confecció de l'inventari, ja que solament s'hi havien d'incloure objectes i immobles amb prou valor artístic o antiguitat, o bé amb rellevància històrica.

Quan a Madrid reberen aquells inventaris, s'adonaren que calia tota una organització per poder conservar i protegir el patrimoni de l'Estat, i fou el 13 de juny que es publicava una altra R. O. creant una Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos a cada província, la qual hauria d'arribar fins als nostres dies, amb el parèntesi, únicament, del trienni 1936-1939 a les províncies que restaren en territori republicà durant el conflicte bèl·lic.

LES COMISIONES PROVINCIALES DE MONUMENTOS

A cada província se'n creava una, que havia d'estar formada per cinc membres culturalment qualificats, dels quals tres serien nomenats per l'autoritat política (els futurs Governadors Civils) i els altres dos per les Diputacions, les quals haurien d'atendre també llurs despeses. Les tasques principals de cada Comisión de Monumentos eren: fer i actualitzar els inventaris d'edificis i antiguitats; aplegar els llibres, documents, quadres, estàtues i tots els objectes pertanyents a l'Estat i reclamar aquells que haguessin estat sostrets; rehabilitar i traslladar els panteons de personatges cèlebres o il·lustres; tenir cura de museus i biblioteques; confeccionar arxius i fer descripcions i dibuixos d'aquells monuments, antiguitats i objectes artístics que no fóra possible conservar.

Sols es contemplen propietats de l'Estat, però, tot i el regust decimonònic, és un pas ben estructurat cap a la defensa del patrimoni nacional.

Es continuaren publicant disposicions reglamentàries que ampliaven i detallaven les d'aquella Reial Ordre. Sobresurt la de l'any 1857, que posa les Comisiones de Monumentos sota la dependència de la Real Academia de San Fernando. A Barcelona, la Comisión de Monumentos es va constituir aquell mateix any de 1844, al mes d'octubre. A Girona no es va constituir fins al 1847 i no en consta documentada cap actuació fins al 1851.

S'havien creat unes institucions de dret públic molt necessàries, però també havia sorgit una burocràcia a vegades poc efectiva, ja que foren llocs cobejats i obtinguts amb intervencions dels cacics. Tot plegat no fou regulat per una llei moderna fins al 1926 (al cap de 75 anys!), quan, per Decret-Llei de 9 d'agost, les Comisiones de Monumentos tingueren una regulació legal que els permetia una intervenció conceptualment nova en les tasques de salvaguarda.

En aquell llarg període havien estat nombroses les ensulsiades socials que afectaren el patrimoni. Deixant a part les guerres carlines, només de repassar qualsevol tractat d'història, veurem que a Madrid, a Barcelona i també a força ciutats de l'Estat hi ha hagut assalts sagnants, incendis i destruccions als temples i als convents. Des de l'anomenada Revolució burgesa fins a la Setmana Tràgica barcelonina del 1909, passant per la revolució *Gloriosa*, foren freqüents els atacs al patrimoni, que les Comisiones de Monumentos hagueren de suportar amb la regulació legal antiga. Després, amb la moderna, també tingueren feina: la crema de convents del 1931 i d'altres malifetes, sobretot a Madrid.

L'instant més nefast i perillós, però, per al patrimoni cultural del nostre país, i em refereixo a Catalunya, amb molta diferència respecte dels anteriors, és el que començà el 19 de juliol del 1936. Llavors, la Comisión de Monumentos ja no hi tenia responsabilitat, perquè unes noves entitats sorgides de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya les havien substituït. No fou, però, fins a última hora, ja que encara existien el juny del 1936.

A Girona, la substitució de la Comisión de Monumentos per l'ens català de nova creació, anomenat Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic, amb ribet de facècia, anà així: poc després del 19 de juliol, el guarda del Museu de Sant Pere de Galligants hagué d'enfrontar-se amb gent que hi volia entrar. Fou prou hàbil per sortir-se'n i ho comunicà al Secretari, que li donà l'ordre de romandre amb les portes tancades, esperant que es nor-

malitzés aquella agitació. L'endemà, però, el guarda va donar les claus al Secretari, dient-li que ell no podia fer-se càrrec d'aquella situació perquè havia esdevingut massa violenta i que li lliurava les claus a ell perquè el Conservador era en lloc desconegut. Al cap de poc, el Secretari fou cridat pel Comisari de la Generalitat, que li demanà les claus. Ell esmentà els organismes estatals dels quals depenia la Comisión, però se li digué que la Comisión de Monumentos havia estat suprimida, que la situació era molt greu i que se li ordenava que donés les claus del Museu immediatament i sense cap excusa. Foren lliurades en aquell instant.

I no serà fins al 5 de maig del 1939, amb la guerra civil acabada i l'autonomia de Catalunya suprimida, que es tornarà a constituir la Comisión Provincial de Monumentos a Girona. L'acte tingué lloc a Sant Pere de Galligants, amb assistència de totes les autoritats, excepte el bisbe, que era fora.

LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI DURANT LA II REPÚBLICA

El 14 d'abril del 1931 tingueren lloc uns fets coneguts de tothom que van provocar un canvi de règim, amb l'adveniment de la II República espanyola, que substituïa la monarquia constitucional, restaurada el desembre del 1874 però que havia davallat cap a les dictadures militars de Primo de Rivera i Berenguer.

La Constitució republicana, a l'article 45, proclamava els principis que havien de fer possible una veritable legislació moderna de protecció del patrimoni. El Parlament espanyol s'ocupà de la qüestió i, després del corresponent debat, va aprovar la Ley del Patrimonio Artístico Nacional, del 13 de maig del 1933.

La República que acabava de néixer dugué a terme una intensa activitat relacionada amb l'estudi i la qualificació d'edificis com a monuments protegits. En tan sols cinc anys, es van qualificar com a monuments 825 edificis, 84 dels quals eren a Catalunya, mentre que en tota la història anterior, que comprenia 88 anys, només se n'havien declarat 364 a tot l'Estat, 33 a Catalunya.

El setembre del 1932, fou aprovat l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, pel qual s'havia de regir la Generalitat republicana. Els traspassos de competències de l'Estat a la Generalitat havien de tenir lloc enmig de negociacions i entrebancs que els catalans d'avui coneixem prou bé.

Pel que fa al Patrimoni, la Comissió Mixta enlestí el traspàs dels serveis de Belles Arts i Conservació de Monuments en l'acord assolit el novembre del 1933, adaptant-se a les disposicions de l'esmentada Ley del Patrimonio Artístico Nacional, tot just en vigor des d'uns mesos abans. Nogensmenys, els béns del Patrimoni que eren propietat de l'Estat i que per estar ubicats a Catalunya quedaven inclosos en els serveis transferits, no es varen traspasar fins al juny del 1936. Aquest fet fou la causa de notables disfuncions, que sols trobaren solució mantenint vigents a Catalunya les Comisiones Provinciales de Monumentos, que varen continuar actuant fins al 1936.

Els fets del 6 d'octubre del 1934, que foren causa de suspensió de l'Estatut fins al febrer del 1936, obriren un parèntesi en les activitats de la Generalitat de Catalunya. Abans de la suspensió, però, la Generalitat ja havia aprovat la seva pròpia llei i, per tant, quan arribà el juliol del 1936 ja es tenien les eines principals per defensar el nostre patrimoni. No obstant això, no varen servir de gaire res, enmig de l'huracà arremolinat que fou la revolució social del juliol del 36 al maig del 37.

LA LEGISLACIÓ AUTONÒMICA PER A LA SALVAGUARDA DEL PATRIMONI CULTURAL

Malgrat les disfuncions esmentades, la Generalitat havia fet ús del contingut de l'article 10 de l'Estatut, que li atribuïa la facultat d'elaborar normes per a la conservació del patrimoni. No es va pas entretenir desenvolupant normes secundàries; va emprendre directament la tasca global d'assolir la seva llei pròpia. Així fou com, abans del 6 d'octubre, la Generalitat ja tenia la seva Llei de Conservació del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya, del 3 de juliol del 1934, harmonitzada i adaptada a la Ley del Patrimonio Artístico Nacional, norma estatal del 13 de maig de l'any anterior, que ja hem esmentat anteriorment.

Resumint aquesta llei catalana, trobem que és d'aplicació a tots els béns d'interès artístic, històric, científic i arqueològic, tant els béns mobles com els immobles, i tan si són de propietat pública com si pertanyen a particulars; amb l'única excepció de les obres d'autor vivent i de les de menys de 50 anys d'antiguitat.

L'interès artístic, històric o científic, els béns del Patrimoni l'adquireixen quan passen a figurar en una relació oficial, anomenada Inventari, Registre

o Catàleg, segons els casos, que ha de confeccionar i actualitzar la Direcció General del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat de Catalunya. Per incloure un bé moble o immoble en un d'aquests registres, primer s'ha d'aprovar un expedient que sols poden promoure els municipis i la pròpia Generalitat. Nogensmenys, qualsevol persona, física o jurídica, també pot promoure la inclusió d'un bé al Registre, però cal que faci els tràmits a través dels municipis o de la Generalitat.

Els propietaris d'objectes o immobles registrats veuen limitat el seu dret de propietat de diverses maneres: no poden destruir-los ni modificar-los; tampoc no els poden vendre, canviar, subhastar ni exportar sense el permís de la Generalitat, la qual es reserva el dret de tempteig i retracte. Si els propietaris no donen als béns una conservació adient, els seran expropiats i, si se'n fa un ús inadequat o es troben en perill per negligència, els béns registrats seran incautats. També s'incautaran en cas d'intent d'exportació fraudulenta.

Els propietaris de béns registrats tenen alguna compensació: ajuts econòmics i tècnics per a la conservació, avantatges fiscals, preferència a l'hora de formar part d'organismes oficials del ram i entrada gratuïta als museus.

Fou abundosa la normativa de tipus reglamentari i la creadora de serveis, comissions, etc. Ara no ens és rellevant i per això no en parlarem. No cal dir que tota aquesta legislació, que havia estat debatuda i aprovada pel Parlament de Catalunya, fou derogada pel franquisme.

LA REVOLUCIÓ SOCIAL DE JULIOL DEL 1936 AL MAIG DEL 1937

Rememorem aquells tristíssims esdeveniments del 1936: el 17 de juliol es revolta l'exèrcit a l'Àfrica, el 18 es solleva a uns quants llocs de la península, i el 19 l'exèrcit surt al carrer a Barcelona i tenen lloc actes d'insubordinació militar arreu de Catalunya. Feia tan sols dos mesos que s'havien retornat a la Generalitat les funcions d'Ordre Públic. El Conseller de Governació es malfiava dels militars i havia pres moltes precaucions; havia escollit amb cura els comandaments de les forces d'ordre públic i les tenia aquarterades des del dia 16. A Barcelona, cap i casal de Catalunya, l'aixecament militar fou vençut i neutralitzat mercès a les forces lleials a la República. La Guàrdia d'Assalt, la Guàrdia Civil, els Mossos d'Esquadra i alguns ciutadans civils feren possible la victòria. El general Goded, que havia vingut de Mallorca per comandar els sollevats, és obligat a parlar per la ràdio: "La suerte me ha sido

adversa y he sido hecho prisionero de la Generalidad. Por lo tanto y para evitar mayor derramamiento de sangre, declaro que los soldados que me acompañaban quedan libres del compromiso contraído”. Totes les guarnicions militars sollevades a Catalunya que aquell mateix matí havien pres el poder a les autoritats legítimes, en escoltar la rendició del general Goded, el retornaren. I fou així que el Principat restà fidel a la República, junt amb altres àrees d’Espanya, i lluità per defensar-la en una guerra molt peculiar: mig civil i mig internacional, que es perllongà quasi tres anys.

El fracàs de l’aixecament militar deixà el carrer molt desvalgut. Hi hagué ambigüitats en les decisions de les autoritats catalanes. Les organitzacions anarquistes, i també les sindicals, que feia temps que reflectien amb llur activitat les pèssimes condicions socials que pesaven sobre la classe treballadora, aprofitaren l’avinentsa des del primer moment per proveir-se de les armes dels militars derrotats. Un gironí del carrer del Carme dóna testimoni del repartiment d’armes que tingué lloc a la caserna d’artilleria que hi havia a l’altra banda del riu. Ell veié, des de casa seva, com donaven un arma a qualsevol que es presentés a recollir-la. Aparegueren els *milicians*: homes, i també dones, armats, que detentaren el poder als municipis de Catalunya. Uns Comitès locals feien i desfeien. Catalunya, que quedava, de moment, allunyada del front de guerra, que era a l’Aragó, fou abocada a una revolució social gravíssima. Molts milicians marxaren al front de guerra. Altres, però, s’ajuntaren amb extremistes que, amos del carrer, del dia i de la nit, desfermaren una persecució immisericorde contra la gent de diners, els catòlics i els homes de dreta, però, sobretot, contra frares, capellans i àdhuc monges. La destrucció d’objectes de culte, el foc a les esglésies i també a les cases dels que anomenaven “burgesos”, juntament amb l’aparició, cada matí, de nous cadàvers de perseguits en paratges propers a les poblacions però solitaris, crearen un clima de terror generalitzat. En algunes poblacions la violència fou molt intensa i llurs Comitès es feren tristament cèlebres. Els primers mesos foren els pitjors; després, els episodis bèl·lics anaren imposant la lògica que era al front on s’havien d’anar a disparar les armes. També les autoritats catalanes anaren reaccionat i a principis del 1937 ja s’havien començat investigacions i s’havia obert un sumari sobre cementiris i enterraments clandestins, amb la detenció de més d’un centenar de persones compromeses en assassinats.¹ Finalment, els fets del maig

¹ Josep Benet i Morell, “Paraules pronunciades en l’acte d’homenatge a Andreu i Abelló, president que fou de l’Ateneu Barcelonès”, *Ateneu*. Revista de cultura. Segona època, número 10, maig 1994.

del 1937 a Barcelona i els esdeveniments polítics que els motivaren apaivagaren notòriament aquella sagnant revolució.

Opinions autoritzades atribueixen bona part de la derrota republicana a l'existència d'aquesta revolució, feta a l'estil de la del 1917 a Rússia, que era ben recordada a tot Europa (tan sols havien passat 19 anys). Si prescindim d'explicacions com aquesta i de la por als alemanys, costa d'entendre com els francesos, amb un Front Popular al poder, germà del que governava a Espanya, no van fer quasi res per salvar-lo dels alemanys i els italians.

S'ha de dir, també, que a la zona franquista, sense cap església cremada ni sacerdot assassinat (llevat d'alguns bascos), ni tampoc cap ressentiment social o classista, tingué lloc una persecució de caire merament polític, més sagnant encara que la de la zona republicana.² I allà no hi hagué cap reacció, cap sumari ni detenció d'executors ni responsables. Hem d'avaluar adequadament, doncs, la pau de què hem gaudit en la segona meitat del segle i, especialment, la democràcia des de l'últim quart.

LA COMISSIÓ DEL PATRIMONI A GIRONA: ELS HOMES

Mai el patrimoni cultural no s'havia vist en una situació tan desesperada. Ni les revoltes decimonòniques ni les vagues i estralls de principi de segle, varen ocasionar tanta destrossa. Aquesta situació tan adversa ja no l'hagué desuportar la Comisión Provincial de Monumentos, que al juliol del 1936 ja no tenia vigència a Catalunya. La tasca estigué a càrrec dels nous organismes que sorgiren de les disposicions de la Llei de Conservació del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya, que ja hem esmentat anteriorment. Com ja s'ha dit, a Girona, l'organisme que funcionà des del primer moment fou l'anomenada Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic, amb l'afegit de Museus del Poble, que es va crear per Decret de la Generalitat el 23 de juliol del 1936. Se li va encomanar una veritable "missió impossible".

El Comitè Executiu Antifeixista de Girona, el 22 de juliol, solament tres dies després de la revolta militar, ja havia nomenat els membres d'aquella

² "20.000 muertes por represalias políticas en la zona republicana; 200.000 muertes por represalias nacionalistas durante la guerra." (Gabriel Jackson, *La República española y la guerra civil*)

Comissió. No sembla, però, que aquell Comitè fos l'autoritat idònia i els mateixos nomenaments foren ratificats el 18 d'agost següent pel Comissari General de Museus de Catalunya. Els nomenats foren el següents: Pau Planas Prats, Eduard Fiol Marquès, Emili Blanch Roig, Joan Subias Galter, Pere Vallmajó Perpinyà, Carles Palol Feliu, Joan Turon Algans i Francesc Riuró Llapart.

La Comissió del Patrimoni va actuar des del primer moment, però no va deixar constància documental de reunions, acords ni actuacions. Sabem, però, que al menys dos fets importants s'sdevingueren en els primers dies: la salvació del Martirologi del Museu d'Art i l'obertura del sarcòfag de Sant Narcís. Del primer en tenim testimonis verbals,³ mentre que del segon n'hi ha testimonis i documents professionals.⁴

El dia 24 d'agost, Miquel Santaló Parvorell fou nomenat Comissari Delegat de Museus a la nostra ciutat, i ocupà la presidència de la Comissió del Patrimoni de Girona. Amb l'arribada de Santaló, la Comissió observà les formalitats oficials del cas, convocant per escrit les reunions i enregistrant els acords assolits. El 12 de setembre tingué lloc la primera reunió sota la presidència de Santaló, al Palau del Bisbat, que era la seu de la Comissió del Patrimoni. Foren designats Secretari, Vice-secretari i Tresorer: Riuró, Palol i Planes, respectivament. També es repartí la feina amb la creació de seccions. Arqueologia: Riuró, Palol i Turon; Arts Decoratives: Subias, Santaló i Blanch; Pintura: Fiol i Planas.

Pel setembre del 1937, Francesc Riuró fou mobilitzat i deixà la Comissió del Patrimoni per incorporar-se a una unitat militar. Fou acomiadat cordialment pels seus companys. La Secretaria passà a Eduard Fiol.

Altres persones que, sense formar part de la Comissió del Patrimoni, intervingueren sovint en les seves tasques i preses de decisions foren el Conseller de Cultura de l'Ajuntament, primer Antònia Adroher i més tard J. M. Dalmau, a més de l'arquitecte Rius Giralt, també de l'Ajuntament.

³ El Martirologi del Museu d'Art estava amagat a casa de mossèn Joan Vilageliu, capellà que deia missa a les Bernardes i que vivia a una casa al costat d'aquell convent. Mossèn Joan havia salvat la vida i lliurà el còdex a la Comissió del Patrimoni. L'anaren a recollir a casa seva Joan Turon, Eduard Fiol i un altre membre no recordat. (Testimoni verbal de Joan Turon i familiars de mossèn Joan Vilageliu.)

⁴ Josep Clara i Resplandis, "L'Ex-Col·legiata de Sant Feliu i la guerra civil", *Revista de Girona*, nº 97, any 1981.

Foren personal subaltern adscrit als edificis gestionats per la Comissió del Patrimoni (porters, vigilants, conserges, etc): Esteve Fontaner, Joan Vinyals, Joan Ubach, Melitó Teulats, Francesc Bagó i Pere Pelegrí, els dos últims traspassats el 1937.

Els alts càrrecs de la Generalitat, amb seu a Barcelona, dels quals depenia la Comissió del Patrimoni de Girona foren: el Conseller de Cultura, el Director General de Museus, el Comissari General de Museus i altres caps de servei relacionats amb Patrimoni, Arqueologia, etc., tots ells representats a Girona pel Comissari de la Generalitat.

LA “MISSIÓ IMPOSSIBLE” QUE S’ENCOMANÀ A LA COMISSIÓ DEL PATRIMONI

Les armes tenen, per si mateixes, un gran poder de convicció i, per tant, l'exhibició constant que es feia de l'arsenal pres als militars i el domini del carrer pels extremistes, tenien atemorida molta gent, àdhuc molts funcionaris, entre els quals s'hauria de comptar els membres de la Comissió del Patrimoni. Teòricament, no haurien hagut de tenir por de res ni de ningú, ja que tenien la llei al darrere. A més, al *Butlletí Oficial de la Generalitat* del 25 de juliol del 1936, es publicava un decret que, literalment, deia: “La Generalitat de Catalunya s'incauta de tots els materials i objectes d'interès pedagògic, científic, artístic, històric, arqueològic, bibliogràfic i documental, que es trobin situats en els edificis o locals d'institucions públiques del territori de Catalunya afectats pels actuals esdeveniments, o que a judici dels Senyors Comissaris de la Generalitat, Alcaldes i altres Autoritats legals poguessin ésser-ho”. D'una manera més entenedora i dirigida als que no llegien el Butlletí, es comunicà mitjançant les emissores de ràdio i també a la premsa aquest missatge oficial: “El Govern de la Generalitat de Catalunya s'ha incautat de tots els edificis religiosos i, per tant, es prega tothom que siguin respectats”. No ho foren pas.

Però la por és lliure: tothom en pot tenir tanta com vulgui. No trobem pas els membres de la Comissió del Patrimoni encarant-se amb les mans buides als milicians armats que cremaven esglésies. Ni tampoc exhibint, brandant els braços, les lleis que s'haurien d'haver respectat. Perquè ningú no treu els gegants al carrer els dies que fa vent. La seva actuació estigué en coherència amb la de les autoritats, que haurien pogut mobilitzar les forces d'ordre públic que quedaven, encara que eren minses i insuficients per abastar tot el territori català. Així, veiem com la Comissió del Patrimoni procura sostenir relacions

no conflictives amb els Comitès d'Incautacions i els Comitès locals. S'hi dirigeixen en to de súplica i respectant-ne les decisions.

El lliurament a la Comissió del Patrimoni dels objectes requisats pels Comitès no es fa pas sempre de bona gana, àdhuc hi ha alguna negativa rotunda, com la del Comitè de Banyoles. Contràriament, n'hi ha alguna d'espontània, com la d'un cap de milícies de Montagut. Normalment, calia una negociació amb els personatges conspicus de cada localitat. En un document signat per Subias i Planas, amb data 31 de desembre del 1936, es descriuen dos d'aquests lliuraments: "Després que fou verificada la contrastació dels materials de preu per un tècnic de la Jefatura d'Indústries de la Generalitat, ens fou permès de seleccionar del conjunt de plata reunit en la que fou casa del Marquès de Camps, un percentatge d'exemplars destacats per la seva antiguitat i qualitat especial. Una vegada realitzat igual examen en la col·lecció de la caixa forta del Tresor de la Catedral, i després que foren extrets de la mateixa materials que per la seva vàlua intrínseca, com pedres precioses, or de la Custòdia barroca, etc., foren retinguts pel Comitè d'Incautacions, elements del qual eren guardadors de les claus, foren lliurades aquestes a la Comissió del Patrimoni, i se'n feren càrrec..." Queda clar que era el Comitè d'Incautacions "qui tallava el bacallà".

Un altre fet documentat que resulta prou eloqüent és la negativa al lliurament dels objectes de la casa Astorch. A mitjan del mes de març del 1937, Fiol comunica a la Comissió l'existència d'objectes artístics en situació de perill a la dita casa, que estava ocupada per una organització revolucionària de la qual ni tan sols es gosa esmentar-ne el nom. Fiol i Dalmau feren les gestions per recuperar aquells objectes i fracassaren totalment, ja que obtingueren una negativa reiterada, i tot s'acabà amb la prohibició d'entrada a la dita casa.

Finalment, esmentarem un altra situació ben eloqüent de la "missió impossible": la facècia del 21 d'agost del 1936 que tingué lloc a la capella de Sant Narcís.⁴ S'hi aplegaren 16 funcionaris (Comissió del Patrimoni, Generalitat i Ajuntament), un notari i un sol representant del Comitè de Registres i Incautacions de Girona. Feta part de la feina que els havia aplegat, el membre del Comitè s'imposà a tots els presents i, tal com consta a l'acta del notari Lasala, "...fa constar la seva enèrgica protesta perquè en els moments revolucionaris en què vivim s'ha volgut fer ús de convencionalismes fora de lloc i que, si de bon principi hagués sabut el legalisme que es volia donar a aquest assumpte, s'hauria oposat en nom del Comitè que representa".

Hi ha testimonis presencials⁵ que afirmen que el final d'aquesta reunió fou violent i que el representant del Comitè despatxà els altres "amb una arma a la mà" i no es pogueren dipositar les restes del sant en una tomba de la mateixa església, tal com ordenava el Comissari General de Museus.

ESBÓS DE LA FEINA FETA PER LA COMISSIÓ DEL PATRIMONI

No hi ha dubte de que els membres de la Comissió del Patrimoni, amb por o sense por, feren el que pogueren en mig d'aquella situació tan violenta. És evident que la destrucció d'una gran part del patrimoni fou inevitable. Passats els primers mesos, però, l'agitació s'anà apaivagant, sobretot després dels fets del maig del 1937 i, de mica en mica, la Comissió del Patrimoni pogué anar recuperant el que quedava de més o menys aprofitable i, fins i tot, dugueren a terme alguna restauració. Per fi, els era possible fer complir les lleis als Ajuntaments i, més enllà del maig del 1937, àdhuc als Comitès i Organitzacions que quedaven.

A les esglésies no s'hi feia cap mena de culte i els Ajuntaments i Comitès les utilitzaven per altres fins; els objectes que contenien estaven, doncs, en perill. Els membres de la Comissió del Patrimoni viatjaren per molts indrets de la província: la Bisbal, Castelló d'Empúries, Setcases, Olot, Figueres, Fortià, Camprodon, Besalú, Fornells, Raset, Garvet, Sant Daniel, Torroella de Montgrí, i fins i tot anaren a Barcelona a recollir unes peces que s'hi havien portat indegudament. Els objectes de museu que s'anaven recollint es portaven a Girona, excepte alguns retaules de no massa interès que, pel seu volum, romangueren al seu lloc. També recollien imatges i objectes religiosos que lliuraven espontàniament particulars atemorits. Així tingué lloc una gran acumulació d'objectes al bisbat i altres locals, entre els quals no solament n'hi havia de caire religiós sinó també d'altres de profans, com mobles, llànties i quadres.

No tot fou recollir objectes. S'ocuparen també d'altres qüestions,⁵ quasi totes les quals quedaren solament començades: el Passeig Arqueològic, l'urbanització de la placeta de Galligants, la recuperació de l'església de Sant

⁵ Francesc Riuró i Llapart, "La lluita per la salvaguarda del Patrimoni Artístic". *Revista de Girona*, nº 166, any 1986.

Nicolau, la vigilància d'edificis ocupats pel Socors Roig Internacional, la supressió de l'orgue i els murs interiors de la Catedral, també el que envoltava el fossat de l'absis. Feren una resistència aferrissada al lliurament d'objectes per a l'Exposició d'Art Medieval Català a París del 1937 i les gestions per al seu retorn.

La qüestió dels Arxius i Biblioteques els ocupà molt de temps, sense que poguessin obrir-ne cap al públic per manca: primer, de local (discussions entorn del Palau del Vescomtat, el Casino, la casa de davant del Govern Civil i altres), després, per no poder ni fer les obres indispensables i, finalment, perquè hagueren de cedir-se els edificis als refugiats que anaven arribant a Girona. Es recolliren, però, els fons bibliogràfics d'algunes biblioteques, com les del Seminari i diverses esglésies, la de Pasqual i Prats, de Pacià Torres (*Revista de Girona*), i també l'Arxiu Notarial.

És clar que, a més, s'hagueren d'ocupar de totes les qüestions de personal, d'agençar-se mitjans econòmics, fer tasques de representació, etc.

Finalment, s'ha d'esmentar un projecte interessant, si bé no realitzat: l'estudi arqueològic del subsòl de la Catedral per poder conèixer la forma, dimensions i situació de la primitiva església romànica.

No hi ha dubte de que els membres d'aquella Comissió del Patrimoni no tan sols hagueren d'encarar perills personals als primers temps, sinó que, en tot moment, treballaren de valent. És segur que molts dels objectes que recolliren s'haurien perdut, i la gran acumulació d'objectes artístics a Girona féu possible que, acabada la guerra, molts poguessin ser recuperats per llurs veritables propietaris. També s'ha de pensar que els projectes inacabats hagueren de servir de punt de sortida més endavant, en temps de pau i abundància, quan fou possible realitzar-los.

De la seva dedicació, en dóna una imatge clara el fet matemàtic que, mentre quela Comisión de Monumentos celebrava una mitjana de 0,35 sessions de treball al mes (una reunió cada tres mesos), la Comissió del Patrimoni assoleix 1,17 sessions al mes (més d'una mensual); és a dir, més de tres vegades superior.

LA FI DE LA COMISSIÓ DEL PATRIMONI DE GIRONA

El primer de febrer del 1938, el president de la Comissió del Patrimoni, Miquel Santaló, presentà la dimissió al Comissari General de Museus, sense que en sapiguem els motius. Poc després, un Decret de la Generalitat rees-

estructurà l'organització del Patrimoni Artístic, Històric i Científic de Catalunya i tots els membres de la Comissió del Patrimoni de Girona es consideren dimi-tits. En Joan Subias fou nomenat Delegat a Girona del Patrimoni Artístic i, amb tal motiu, felicitat pels seus companys.

La Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic de Girona, tal com havia estat estructurada i dotada de personal el juliol del 1936, desaparegué pel març del 1938. No ens ocuparem del nou organisme que la substituï. Sols direm que les circumstàncies ja eren molt diferents: no hi havia la revolució social, però llavors qualsevol missió cultural també fou impossible. Per tant, es pot afirmar que les tasques del nou organisme foren principalment de conservació i custòdia de l'acumulació d'objectes que havia tingut lloc al Palau del Bisbat i altres indrets. Ni tan sols podien fer obres als edificis, per manca de materials i de paletes.

La política de no intervenció i el bloqueig naval dut a terme pels navilis franquistes, alemanys i italians obligaren a fer un gran esforç en la fabricació a casa nostra de material de guerra. Per tant, feren falta tots els metalls disponibles. Els campanars d'arreu de Catalunya cridaven l'atenció i llurs campanes forniren bona part del bronze necessari. Els tallers del ram del metall, molts dels quals col·lectivitzats, deixaren la seva feina (que tampoc haurien pogut fer per manca de materials) i, amb llurs mateixes màquines, fabricaren municions.

El front de guerra s'anava acostant a Girona i l'aviació franquista ja havia fet acta de presència. Eren majoria les famílies que tenien algun home a la guerra. A Girona, per manca de proveïments, s'hi passava molta gana. La gent, per tant, no estava per museus ni biblioteques. Els més ben informats començaven a entreveure qui seria el guanyador de la guerra; sols es podia confiar en confuses i possibles solucions internacionals per a la República espanyola. Els gironins estaven molt cansats i el seu principal desig era que tot allò s'acabés ben aviat, de la manera que fos, però recuperant els marits, fills, germans i xicots.

EL PATRIMONI CULTURAL I L'ECONOMIA

El fenomen turístic que s'ha produït en el món occidental a la segona meitat del segle, extraordinàriament desenvolupat a conseqüència de l'automòbil i de l'aviació comercial, ha donat lloc a una important indústria de serveis a molts països, a més de la proliferació d'agències de viatges i tota mena

d'intermediaris. El turisme es nodreix, en bona part i cada vegada més, de l'atractiu de museus, monuments, col·leccions, etc. Per tant, la importància del patrimoni cultural ha augmentat en els darrers anys.

El Prado, el Reina Sofía, el Picasso, el Dalí i molts altres museus, a més d'indrets com Toledo, Segovia, Altamira, Tarragona, Girona... formen part d'un sector econòmic, ja batejat com a "turisme cultural", que sorgeix de la transformació del turisme "de sol i platja" per la presència de noves generacions més instruïdes. El patrimoni cultural d'un país s'ha de considerar, avui dia, com una de les infraestructures d'un sector econòmic que remou molts diners i, en alguns casos, aquesta consideració s'ha posat per damunt del valor intrínsec dels monuments i dels objectes de museu i ha estat l'esca de conflictes.

Ja en el passat, en països de tradició cultural, com França i Anglaterra, havien sorgit importants museus que, encara ara, exhibeixen fins i tot peces alienes a la seva història i que foren sostretes del patrimoni cultural d'altres països, especialment dels que, en algun moment, estigueren sota la seva dominació. Tant al British Museum com al Louvre hi ha importants peces pertanyent a les cultures egípcia i grega. Grècia i Egipte, països fins fa poc del tercer món, han tingut tots dos una cultura important de cicle complet, és a dir: que ha nascut, ha crescut i ha mort. Llurs nous habitants, immersos en una altra cultura, no valoraren correctament el patrimoni històric i donaren acollida a investigadors de l'Europa central que sí que en valoraren les restes. Per tant, les armes i la ignorància son l'origen d'uns dels principals atractius turístics de Londres i París, sense que semblés possible el retorn de les peces als llocs d'origen.

Per altra part, el camp, la matèria o l'objecte del patrimoni ha estat ampliat notòriament en els darrers anys. Estats Units d'Amèrica, Alemanya, Anglaterra, l'antiga Unió Soviètica, França i d'altres països industrialitzats, motivats per les dues grans guerres del nostre segle, han hagut de fer el que no haurien pogut en temps de pau: la investigació científica i tecnològica sense límits pressupostaris... És així que s'han obtingut avenços anticipats en el temps. Les aplicacions pacífiques d'aquells avenços han estat la causa de la ràpida renovació tecnològica que ha arraconat la maquinària que feien servir els nostres avis i bona part de la dels nostres pares. Ara, la destrals de pedra, les punxes de sageta, els rascadors, els útils d'os, etc., són admirats alhora que també ho són una pedra de molí, una roda d'aigua, una màquina elèctrica dels primers temps, les màquines tèxtils de filar i teixir de no pas gaire, els "mos-

ques”, els “xatos”, els “katusques” i altres avions d’hèlix, els instruments científics que han fet possibles importants descobriments, els ginyes que han dut l’home a la lluna, i un llarg etcètera que podem admirar en museus de la Ciència, museus de la Tècnica, museus del Suro, de la Ceràmica, del Paper..., a Barcelona, a Terrassa, a Palafrugell, a La Bisbal, a Capellades... Fins i tot al Museu de la Ciutat, a l’Institut vell del carrer de la Força, es poden admirar objectes que es feien servir no fa gaire temps i que ara ja són peces de museu, com màquines d’impremtes gironines i el micròfon de l’emissora Ràdio Girona EAJ-38, que estigué instal·lada al carrer de la Força núm. 8 i que omplí moltes hores dels gironins que ara són a la tercera edat i encara recorden l’agradable veu de la locutora senyoreta Boris.

Potser algú pensarà que és exagerat donar valor “arqueològic” a objectes de tan sols 50 anys enrere. Però a la gent els agrada veure’ls i les lleis els protegeixen. Els temps han canviat i, des del punt de vista cultural, han avançat molt. Llàstima que les crisis i l’atur no hi acompanyin.

Begur, octubre del 1994

OBRES DE CONSULTA

MANUEL TUÑÓN DE LARA, *La España del siglo XIX*, Editorial Laia, Barcelona, 1974.

CLAUDI AMETLLA, *Memòries polítiques*, Distribucions Catalònia, Barcelona, 1983.

GABRIEL JACKSON, *La República española y la Guerra Civil*, Editorial Crítica, Barcelona, 1990.

ANTONI GONZÁLEZ - RAQUEL LACUESTA, *1380-1980, Sis segles de protecció del patrimoni arquitectònic de Catalunya*, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1983.

Comité de Paris de l’Exposition d’Art Catalan du Xe au XVe siècle, *L’Art Catalan à Paris*, Musée National du Jeu de Paume, Musée National de Maisons-Laffite, Generalitat de Catalunya; Conselleria de Cultura, 1937.

SERVEI D’EXCAVACIONS I ARQUEOLOGIA, *Memòria 1936-1937*, Generalitat de Catalunya, 1937.

JOAQUÍN PLA CARGOL, *Un siglo de actuación*, Comisión provincial de Monumentos de Gerona, 1949.

REAL SOCIEDAD ARQUEOLÓGICA TARRACONENSE, *Los monumentos arqueológicos y tesoro artístico de Tarragona y su provincia durante los años 1936-1939*, Imprenta del Monasterio de Sta. María de Poblet, 1942.

JORDI PUJULA, "Recuperació d'un viatge únic", *Revista de Girona*, maig/juny 1994.

Actes de la Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic de Girona.

APÈNDIX

Com ja hem dit anteriorment, el senyor Joan Turon i Algans, membre que fou de la Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic de Girona, anà a recollir personalment el Codi Miniat que actualment es coneix com a *Martirologi del Museu d'Art* a casa de mossèn Joan Vilageliu, de la qual cosa n'ha donat sovint testimoni de paraula i per escrit. Amb motiu del seu recent traspàs i en memòria i reconeixement a la seva tasca, ofereixo aquesta narració.

Begur, 27 de setembre del 2001

La facècia gironina del martirologi del Museu d'Art

A l'antic palau episcopal de Girona, en el qual molts gironins recordem el bisbe Cartaïà, hi ha des de fa anys el Museu d'Art (MD'A), que fa poc ens ha ofert una esplèndida exposició a l'entorn del còdex medieval que ara s'anomena *Martirologi del Museu d'Art*. Els profans hem tingut l'oportunitat d'admirar les figures, l'ornamentació i la cal·ligrafia d'aquest llibre i, a més a més, gaudir d'una demostració didàctica dels materials emprats i llurs procedències, qüestió que a molts ens ha interessat d'allò més.

Em crec en l'obligació d'explicar la vera història de la facècia gironina d'aquest llibre, l'última després de tantes. No per ésser gironina i per no haver-hi intervingut cap rei ni reina és de poca importància, ja que el llibre estigué en greu perill l'any 1936. No oblidem que està fet de materials combustibles i que una foguera d'altres llibres, imatges i ornaments religiosos va cremar ben a prop seu un dia de juliol d'aquell any.

Després de l'aixecament militar, en el territori que restà obediènt al govern de la república es produí una greu crisi d'autoritat, i tingué lloc l'esclat d'una revolució social, malgrat la coexistència d'un front de guerra. Fou produïda per les precàries condicions socioeconòmiques i altres causes encara no ben estudiades. En trobem a faltar el coneixement verídic i imparcial de les causes i de les altres circumstàncies, igual com la dels mateixos esdeveniments. Els joves historiadors haurien d'escriure aquelles pàgines de la nostra història, ara que ja hi ha arxius oberts i ha passat prou temps. Tothom sap, però, que no hi mancà la persecució religiosa (igual que a d'altres revolucions europees modernes) i això es suficient pel que fa al nostre relat.

Ara, ens hem de situar abans de la guerra civil: mossèn Joan Vilageliu i Busquets era un sacerdot que vivia amb sa mare i una germana a l'actual carrer de Santa Clara, en un pis a part però a la mateixa casa (ara inexistent) que els seus parents de can Poch. Havia estat vicari en alguns pobles (a Cassà de la Selva, entre d'altres), però ell volia estar-se a Girona i així ho havia demanat al senyor Bisbe. Per tant, era, ja feia anys, sagristà de la parròquia del Mercadal i tenia molta relació amb les monges del convent de les Bernardes, on deia missa. Tant l'església del Mercadal com el convent de les Bernardes eren ben a prop de casa seva.

S'ha de tenir present que aquella part de la ciutat era molt diferent abans de la guerra de com és ara. El convent ocupava el lloc, i més, de l'edifici que fou seu del Instituto Nacional de Previsión i el carrer de Santa Clara s'eixamplava en aquell indret, formant una placeta que ara no hi és. Diem de passada que el convent i un munt de cases veïnes foren enderrocades durant la guerra. S'hi va construir un refugi antiaeri on molts gironins passàrem els últims dies i les últimes nits de gener a febrer del 1939.

L'edifici on s'estaven mossèn Joan Vilageliu i els seus parents de can Poch fou un dels que van ésser enderrocats. Ells es traslladaren a un altre edifici del mateix carrer, però tot el que s'explica tingué lloc a la casa vella, ara inexistent. A can Poch tenien, i encara tenen, els serveis funeraris i sempre han estat molt coneguts dels gironins, i més abans de la guerra, quan tothom es coneixia, almenys de vista. Eren molt alegres i amics de la gresca, malgrat la seva feina, i a can Poch s'hi feien xerrades i encontres d'amics, entre els quals no hi faltaven alguns capellans. Tampoc hi faltava un nebot de mossèn Joan: en Joan Call Vilageliu, que no volgué anar al Seminari on mossèn Joan el portava de petit. Les bromes, els ensurts, les corredisses, l'esclat de petards i altres entremaliadures de grans i petits tenien lloc al voltant d'una bomba de pujar

aigua que, per uns cèntims, accionava... en Pepet Gitano. Eren les diversions de la gent del barri, en aquells temps sense televisió ni quasi cinema, ni automòbils per anar-se'n els caps de setmana.

Quan, ja al 1936, la situació sociopolítica s'anà deteriorant, les monges bernardes prengueren consciència del perill que podien córrer els objectes de culte valuosos. Elles posseïen el Martirologi des del segle XIX, procedent del monestir de Poblet. Pensaren que havien de protegir-lo amagant-lo, i confiaren el valuós manuscrit, com és natural, al seu capellà, mossèn Joan Vilageliu, que el 19 de juliol ja el tenia amagat a casa seva.

Els milicians anaren a buscar mossèn Joan a casa seva en una data desconeguda, però propera al 19 de juliol, i el portaren a la caserna d'Artilleria, que era a l'actual carrer General Mendoza. Aquella nit hauria perdut la vida, però els seus parents, especialment el seu nebot Joan Call, es mobilitzaren i remogueren amistats i coneguts. Aconseguiren la intervenció de persones influents en aquells moments. Llurs gestions, però també la bonhomia i popularitat de la família Poch, ajudaren a moure la voluntat d'aquells que salvaren la vida de mossèn Joan. El que feia de xofer a les nits digué que ell no conduiria el cotxe amb mossèn Joan a dins; un altre, un veí del Mercadal que repartia gasoses i sifons, anomenat Manolo, els posà la pistola damunt la taula tot dient que al capellà de can Poch ningú no li faria cap mal. Aquells milicians amics retornaren el mossèn a casa seva i allà el deixaren, tot dient-los que no obrissin la porta a cap desconegut. Mossèn Joan Vilageliu no fou molestat en cap altra ocasió.

Si el seu nebot Joan Call Vilageliu hagués accedit a ésser capellà, tal com volia el seu oncle, no hauria pogut ajudar a salvar-li la vida perquè la seva pròpia hauria estat amenaçada. La vida té aquestes coses imprevisibles.

Mentrestant, tenia lloc la destrucció i incendi d'imatges, altars d'esglésies i objectes per al culte en quasi totes les parròquies. El mateix convent de les Bernardes fou saquejat i un gran foc va cremar en aquella placeta. Fins i tot les sepultures foren regirades. La Generalitat, la republicana és clar, no era prou forta per imposar-se mitjançant les forces de seguretat. Va crear un organisme que, basant-se en el prestigi social de les poques persones cultes, mes aviat d'esquerres, que quedaven, fes quelcom per salvar els objectes artístics valuosos que es destruïen arreu de Catalunya. La Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic emprengué aquesta tasca dipositant els objectes en un Museu del Poble, també de nova creació.

Ja el dia 22 de juliol, la Generalitat nomenà alguns membres de la Comissió de Girona, però no és gens estrany que el nou organisme passés per

una etapa inicial no gaire ben estructurada, amb canvis de persones. Malgrat tot, la Comissió existí i funcionà. El dia 12 de setembre del 1936 es reuniren tots els components a la seva seu, que era el Palau episcopal, i tingué lloc una mena d'acte constituent, en el qual es limitaren a ratificar-se en els càrrecs i a repartir-se la feina. Quan fou prohibida la tinença d'objectes religiosos a les cases particulars i començaren a produir-se registres, mossèn Joan Vilageliu confià en els membres de la Comissió i els va fer saber que ell tenia el Martirologi amagat a casa seva. Tres dels membres anaren a casa de mossèn Joan a recollir-lo; se sap amb seguretat que dos d'ells foren l'Eduard Fiol i en Joan Turon. L'altre fou en Joan Subias o bé l'Emili Blanc. S'emportaren personalment el còdex miniat cap a la seu de la Comissió, que ja s'ha dit que era el palau del Bisbe. El *Martirologi del Museu d'Art* estava salvat.

La facècia gironina del Martirologi estigué protagonitzada per gent senzilla de la nostra ciutat. No fou cap personatge notori per implicacions polítiques ni tampoc cap intel·lectual de prestigi; foren unes monges anònimes, un senzill sacerdot, uns modestos companys de gresques, uns milicians del barri i, finalment, els gironins que acceptaren aquella tasca tant delicada, àdhuc perillosa, de la Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic de Girona.

Aquest important manuscrit medieval estava destinat a ésser cremat, i fou aquell conjunt de circumstàncies, entre les que no hi mancà la bona sort, i aquells gironins que s'arriscaren, que varen fer possible que ara nosaltres el puguem admirar i, a més a més, gaudir de tota mena de reproduccions, amb tots els seus colors gràcies a la tecnologia del nostre temps.

La Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic va fer una notable tasca de recuperació del patrimoni cultural gironí. Es mereix una reivindicació, amb més motiu si es té en compte que alguns dels seus membres hagueren de patir l'exili i, en general, foren dimonitzats al llarg dels quaranta anys. No n'hi ha prou que una bonica i moderna plaça de Girona dugui el nom del primer President de la Comissió. La pròpia Comissió es mereix un record, si més no com el que he provat d'evocar mitjançant aquestes quatre ratlles.

Barcelona, 8 de juny de 1994